

4 Nove artikulacije izključevanja Drugih: od izbranih do tujcev

Tjaša Učakar

4.1 Uvod

Slovenska demokracija je luknjičava, »perforirana«, kot sva s kolegom argumentirala drugje (Mandelc in drugi, 2011). Termin izpostavlja luknje v demokraciji, tiste točke, kjer demokracije zmanjka, točke, kjer nastopijo prakse, ki so diametralno nasprotno demokratični ureditvi, vladavini prava, spoštovanju človekovih pravic in drugim načelom, ki jih zapisuje ustava. Dve veliki »luknji« sta povezani z Zakonom o tujcih. Prva velika luknja v slovenski demokraciji se je zgodila takoj ob osamosvojitvi, z izbrisi. Druga, ki bo prav tako predmet tega prispevka, pa se je zgodila nedavno, ko je Slovenija že dolgo članica nadnacionalne skupnosti Evropske unije, ki naj bi bila prav tako osnovana na idejah demokratičnosti, vladavine prava in spoštovanja človekovih pravic. Gre za sprejem novele Zakona o tujcih, ki odkrito krši tako slovensko ustavo kot mednarodnopravne zaveze s področja varovanja človekovih pravic.

Prispevek se bo osredotočil na ti dve »luknji« v slovenski demokraciji, analiziral pa ju bo z vidika političnih diskurzov, ki so jima tlakovali pot. Uporabila bom tekstualno in diskurzivno analizo razprav v parlamentu, povezanih z obema dogodkoma, in sledila glavnim tematskim nitim in argumentom, ki so omogočili sprejem protiustavnih praks in zakonov. Oba dogodka bom analizirala ločeno, najprej izbris in nato novelo Zakona o tujcih iz leta 2016. Pri prvem dogodku – izbrisu – bom osvetlila družbene okoliščine, v katerih je bil izbris možen, ter predstavila dve glavni smeri argumentacije, ki sta se oblikovali ob zadnji vidnejši parlamentarni razpravi v letu 2009. Pri drugem dogodku, sprejemu novele Zakona o tujcih iz leta 2016, pa bom analizirala glavne tematske niti parlamentarne razprave ter s tem pokazala na ključne predpostavke družbene klime, ki je omogočila sprejem zakonodaje, ki krši mednarodnopravne pogodbe. Na koncu bom skušala osvetliti podobnosti in razlike v argumentaciji ter opozorila na nekatere nove artikulacije izključevanja »drugih«, ki se oddaljujejo od odkrite sovražnosti in nesprejemanja »drugih« ter gredo v smer pozitivnih diskurzov pomoči, solidarnosti in humanosti, torej diskurze, ki jih je kritična teorija smatrala za »varne«.

4.2 Zakon o tujcih – prvič – izbris

Izbris je bil prvih deset let potisnjen na rob, skrit pred očmi javnosti, o njem se ni govorilo. Danes so zahvaljujoč angažmaju posameznikov in številnih prispevkov

tudi znanstvene javnosti (npr. zbornik Jasminke Dedić, Vlaste Jalušič in Jelke Zorn iz leta 2003, tematske številke Časopisa za kritiko znanosti iz leta 2007 ter zbornik Brazgotine izbrisa iz leta 2010) dejstva o izbrisu znana. S tem administrativnim dejanjem je slovenska država ob svoji osamosvojitvi 25.671 državljanov drugih republik nekdanje Jugoslavije, ki so imeli v Sloveniji prijavljeno stalno prebivališče, izbrisala iz vseh registrov. Ob osamosvojitvi Slovenije namreč niso prejeli državljanstva nove države, a namesto da bi v njej postali tujci s stalnim bivališčem, tako kot je to veljalo za tujce drugih, nejugoslovanskih držav, jim je bil status stalnega prebivališča odvzet. Znašli so se v položaju, ko so na ozemlju Slovenije bivali ilegalno, čeprav so imeli pred osamosvojitvijo tu svoj dom. Ukrep je bil izveden na podlagi navodil ministrstva za notranje zadeve, izbrisane osebe o tem postopku niso bile uradno obveščene, niti niso imele možnosti pritožbe. Izbris je bil posledica pravne praznine v Zakonu o tujcih, ki je izpustil kategorijo stalnih prebivalcev nekdanjih jugoslovanskih republik, ki niso pridobili novega državljanstva, navodila za ravnanje s temi osebami pa je nato izdalo ministrstvo za notranje zadeve¹.

Zgodba o izbrisu se je začela z osamosvojitvijo Slovenije, ko je novonastala država določila svoje državljansko telo, pri tem pa je izhajala iz razvida republiških državljanstev v Jugoslaviji. Na podlagi Zakona o državljanstvu Republike Slovenije so državljanstvo nove države avtomatično pridobili vsi, ki so imeli poleg državljanstva Republike Jugoslavije še republiško državljanstvo Slovenije. Dodatno je na podlagi vloge novo slovensko državljanstvo pridobilo še približno 171.000 stalnih prebivalcev, ki so izvirali iz drugih republik nekdanje Jugoslavije. Ostali prebivalci, državljani drugih republik razpadle SFRJ, ki niso zaprosili za državljanstvo ali pa je bila njihova prošnja zavrnjena, bilo jih je okrog 25.600, so 26. februarja 1992, ko se je iztekel rok za oddajo vlog za pridobitev slovenskega državljanstva, postali tako imenovani novi tujci. S tem so bili prestavljeni pod jurisdikcijo Zakona o tujcih, ki pa ni omogočal tranzitnega statusa za nekdanje jugoslovanske državljane, niti avtomatične pridobitve statusa tujca. Tem osebam je bil odvzet status stalnega prebivališča in tako so čez noč postali tujci, ki so na ozemlju Slovenije bivali nelegalno. Posamezniki so bili iz registra stalnih prebivalcev izbrisani po uradni dolžnosti, brez ustrezne zakonske podlage, brez upravne odločbe, in ne da bi bili o tem obveščeni. Kot pravi Jelka Zorn (v Dedić in drugi, 2003, 109) je bil izbris »arbitraren ukrep: niti širša javnost niti prizadeti niso vnaprej vedeli, kakšna pravila in zakoni bodo doleteli to skupino ljudi«.

Vlasta Jalušič (2007, 116) govori o izbrisu kot o »eni najhujših administrativnih etnično/rasnih diskriminacij in kršitvi človekovih pravic v postkomunistični

1 Postopek sprejemanja zakona, vloženih amandmajev in glasovanja je popisal Borut Mekina, 2007.

vzhodni in srednji Evropi zunaj območja vojnih konfliktov« in nadaljuje, da je bil izbris sistematično dejanje, usmerjeno proti etnični skupini Neslovencev, in tako vsebuje elemente etničnega čiščenja, ki se je dogajalo z administrativnimi postopki. Podobno Jasminka Dedić (v Dedić in drugi, 2003, 42) izbris imenuje »administrativno etnično čiščenje«. Za izbrisane je to dejanje pomenilo njihovo »civilno smrt« (Jalušič, 2007, 116).

Etnično gledano je bila skupina izbrisanih skoraj izključno neslovenskega rodu. Ko so bili postavljeni v eno samo administrativno kategorijo, so različne etnične, verske, izobrazbene, poklicne in druge skupine izgubile svoje notranje raznolikosti – vsi so bili enako izbrisani (Stojić, 2007). Jasminka Dedić je poleg tega opozorila na nesorazmerno veliko število oseb brez državljanstva med »neavtohtonimi« Romi, ki jih je izbris prizadel bolj kot katero koli drugo etnično populacijo (Dedić in drugi, 2003).

Večina izbrisanih je bilo delovnih imigrantov, ki so v Sloveniji s svojimi družinami tudi ostali. Znašli so se v nemogočem položaju, ko so se morali v šestih mesecih odločiti, ali bodo zaprosili za slovensko državljanstvo ali ne. Večina je imela namreč sorodnike in del lastnine v republikah nekdanje Jugoslavije, hkrati pa so se zavedali, da jim bo lastnina odvzeta, če bodo prosili za slovensko državljanstvo. Takrat je marsikdo verjel, da je ohraniti jugoslovanski potni list najmanj tvegano, saj je imela večina izbrisanih sorodnike v drugih republikah nekdanje skupne države (Lipovec Čebren, 2007).

4.2.1 Kako se je izbris lahko zgodil?

Pravna podlaga za izbris je bila torej podana v pravni praznini 81. člena Zakona o tujcih, saj ta zakon ni nikjer predpisal položaja in pravic nekdanjih državljanov drugih jugoslovanskih republik, ki so imeli prijavljeno stalno bivališče v Sloveniji. Isti zakon pa je v 82. členu opredelil pravice ostalih tujcev s stalnim bivališčem v Sloveniji, ki se jim je status avtomatično prenesel tudi v novo državo. Kot ugotavlja Zorn (2007), je bila s tem uzakonjena formalna diskriminacija med različnimi skupinami tujcev. Sprejet je bil sicer sklep, da bo Slovenija z drugimi jugoslovanskimi republikami sklenila sporazume o ureditvi statusa državljanov SFRJ, ki ne bodo postali državljani Republike Slovenije, a teh sporazumov ni bilo. Pravno praznino so tako na ministrstvu za notranje zadeve zapolnili z dekreti, kjer so določili, da osebni dokumenti oseb, ki niso postali slovenski državljani, od 27. 2. 1992 ne veljajo več, stalni prebivalci Slovenije, ki niso postali njeni državljani, pa so bili izbrisani iz registra stalnega prebivalstva (Zorn, 2007).

A kot ugotavljajo številni avtorji (Jalušič, 2007; Zorn, 2007; Zorn in drugi, 2007), izbrisa kot družbenega fenomena ni mogoče v celoti razložiti zgolj kot posledice pravne praznine v zakonskih določilih. Izbrisani so namreč živeli v Sloveniji, imeli so stike z mnogo uradnimi osebami, ki bi lahko opozorile na zakonsko napako, prav tako so imeli v Sloveniji socialne mreže, sosede, sodelavce, prijatelje. Zgodbo o izbrisu so zagotovo poznali tudi novinarji, a so le redki o njej govorili. Uršula Lipovec Čebren (2007b, 65) govori o t. i. kulturni anesteziji, ki so jo ustvarjali uradniki in prebivalci s svojo indiferentnostjo in tako privolili v izbris ter izbrisane ohranjali v tem stanju. Po njenem mnenju se je »akt izbrisa [...] iz makroravni – Ministrstva za notranje zadeve – tako uspešno 'prevedel' v telesa posameznikov predvsem zaradi vestnega posredovanja lokalnih skupnosti« (ibid.). Tudi Vlasta Jalušič (2007, 116) meni, da se izbris ne bi mogel zgoditi brez ideološkega sodelovanja več družbenih sfer: »Politične oblasti so izbris ukazale, birokracija je ta ukaz neusmiljeno izvajala, družba, torej večina slovenskih državljanov, pa je igrala vlogo večno nedolžnih in ignorirala vse dogajanje, kasneje pa obtožila same izbrisane«. Jalušičeva (2007) izpostavlja, da se je izbris zgodil kljub sprva relativno pravični ureditvi možnosti pridobitve statusa državljanstva, izjavi o dobrih namelih in želji Slovenije po ustanovitvi pravne države. Do izbrisa je prišlo popolnoma nedolžno, po brezosebni birokratski poti, uradniki so le prenesli nekaj podatkov iz enega registra v drugega (ibid.). Izbris se je zgodil kljub nekaterim opozorilom (Mekina, B., 2007) in ne da bi se ga večina ljudi sploh zavedala. Celo izbrisani sami najprej niso vedeli zanj, saj o izbrisu niso bili obveščeni (Zorn v Dedić in drugi, 2003). To je tudi razlog, zakaj je trajalo deset let, preden so nastopili kot skupina in začeli javno zahtevati popravo krivic. Vseskozi je veljalo prepričanje, da birokratski aparat ni storil nič narobe, da ni šlo za sistematično kršenje pravic, ampak za normalno delovanje države. Vendar pri izbrisu ni šlo le za posamične kršitve človekovih pravic, ampak za legalizacijo diskriminacije (Jalušič, 2007). Še več, kršitve so se dogajale še dolgo po samem izbrisu, celo po tem, ko je že ustavno sodišče ugotovilo neustavnost takratne zakonodaje. Poleg tega javnost teh kršitev nikoli ni jemala resno, večinoma so bili celo tisti, ki so javno opozarjali na krivice, označeni za izdajalce države. Na ta način se je v družbi vzpostavil občutek »organizirane nedolžnosti«, kot ga imenuje Jalušičeva (v Dedić in drugi, 2003), ki je bil poskus izogniti se odgovornosti in jo kolektivizirati. Proizvedla se je inverzija človeških vrednot, kjer so se ljudje lahko odrekli svoji osebni in kolektivni odgovornosti, odrekli so se lastni sposobnosti presoje (ibid.).

V novonastali državi se je oblikovalo več podmen, ki niso dopuščale domnev, da bi kršitve človekovih pravic v Sloveniji sploh lahko obstajale (Jalušič v Dedić in drugi, 2003). Jalušič (ibid.) izpostavlja dve najpomembnejši: a) verjelo se je, da nova država

temelji na človekovih pravicah, zato jih avtomatično zagotavlja oziroma se uresničujejo kar same; b) nova država je bila po definiciji nedolžna, tisti, ki so sodelovali pri njenem nastanku, pa nedotakljivi. Država naj bi za ljudi lepo skrbela že zaradi tradicionalne dobrote, človeškosti in tolerance njenih prebivalcev. Zlo pa je lahko povzročeno le v naši bližini, na Balkanu, v grozljivih vojnah, ne pa pri nas (ibid., 13).

Jalušičeva je opozorila na mit, ki ga je slovenska politična elita ustvarila ob ustanovitvi slovenske države. Gre za mit o nekakšni absolutni narodovi nedolžnosti, ki nenehno ustvarja strah in ogroženost, torej žrtveno identiteto, ki pa težko prevzema odgovornost zase in za druge, dokler se sklicuje na svojo ubogost. Jalušičeva mit povzema takole:

Slovenci nismo v zgodovini nikogar zatirali, nikomur nismo nič hudega storili in smo bili predvsem žrtve tujcev, različnih totalitarizmov itd. Če smo bili nasilni, smo se (zaradi zunanjih totalitarizmov) pobijali predvsem med samo. Identiteta slovenskega naroda je zato predvsem identiteta nič hudega slutečega ljudstva, ki je (ponavadi) žrtev svetovnih politik, ki se znesejo nad njim. Zaradi svoje majhnosti in zatiranosti v preteklosti ta narod in njegova država nikakor ne more nikomur storiti nič žalega. (Dedić in drugi, 2003, 15)

V družbi je torej obveljal občutek, da država ni storila nič narobe, če pa je kdo res bil izbrisan, si je to verjetno zaslužil, saj ni bil lojalen novi državi. Mekina I. (2007, 163) izpostavlja Slavka Debelaka, vodjo sektorja za upravne notranje zadeve na notranjem ministrstvu v času izbrisa, ki je povedal, da je ministrstvo pri urejanju vprašanj bivših državljanov SFRJ upoštevalo javni interes pred pravom. Pri tem se je Debelak skliceval na Zakon o splošnem upravnem postopku, ki ministrstvu nalaga spoštovanje javnega interesa, mnenje javnosti v tistem času pa je bilo po Debelaku zelo nenaklonjeno državljanom drugih jugoslovanskih republik. Ministrstvo se je torej odločalo skladno z »zahtevami ljudi« (ibid., 169).

Jelka Zorn (v Dedić in drugi, 2003) je opozorila na stigmo, ki jo je prinašala beseda tujec. Ne dovolj slovenizirani tujci, ljudje neslovenskega etničnega izvora so bili transformirani v kulturno Druge. Tako so se oblikovale razmere, v katerih je postala mogoča t. i. »opustitev etične dileme« (ibid., 19–20). Zaposleni na upravnih enotah so sledili navodilom od zgoraj in jih osebne zgodbe posameznikov, čeprav njihovih znancev, niso zanimale. Zakon o tujcih so izvajali, kakor da bi res šlo za ljudi, ki so prvič prišli v Slovenijo, čeprav so za mnoge posameznike vedeli, da dejansko živijo v Sloveniji in imajo tu tudi uradno stalno bivališče.²

2 Vseeno pa Zornova opozori na številne ljudi, ki jih navajajo izbrisani, ki so jim poskušali pomagati najti neko rešitev (Zorn v Dedić in drugi, 2003).

Izbris iz registra stalnega prebivalstva se je torej lahko zgodil zaradi množice pravnih, političnih in socialnih dejavnikov. Pravno je bil izbris možen zaradi nedoločnega prehodnega statusa za nekdanje državljane Jugoslavije v Zakonu o tujcih. Ministrstvo za notranje zadeve je nato izdalo interno navodilo za izvajanje tega zakona, ki je predvidevalo odvzem dokumentov stalnim prebivalcem z jugoslovan-
skim državljanstvom, uradniki so to navodilo pri svojem delu vestno upoštevali. Za nemoteno izključevanje posameznikov ter odvzem njihovih pravic pa je bil potreben tudi molk prebivalstva in večine medijev.

4.2.2 Politična razparava o izbrisanih

Politični razpravi o izbrisanih lahko začnemo slediti šele dobrih deset let po izbrisu, saj je pred tem prevladujoči politični diskurz zanikal dejstvo izbrisa. Izbrisani so bili razumljeni kot osebe, ki so izključno same odgovorne za vse, kar se jim je zgodilo, ker naj ne bi želeli pridobiti slovenskega državljanstva in naj se ne bi potrudili urediti si statusa tujca (Mekina, I., 2007). Drugi so trdili, da je bil izbris zgolj posledica pravnega vakuuma in strukturno administrativne napake, za katero ni odgovoren nihče (Jalušič, 2007). Pogost je bil argument, da naj bi šlo za posledico urejanja državljskih registrov in da je ime »izbrisani«
zgolj politična izmišljotina. Ustvarila se je iluzija, da je v ozadju izbrisa nekakšen »objektivni zakon«
osamosvojitve ali pa celo avtomatičen »zgodovinski«
proces, ne pa dejanje, torej konkretna odločitev, ki jo je sprejelo takratno vodstvo notranjega ministrstva (ibid.).

Ko je problematika izbrisa postala javna tema, se je uveljavil diskurz lojalnosti slovenskemu narodu in državi. To se kaže v argumentaciji, da so izbrisani nasprotovali slovenski osamosvojitvi, zaradi česar jih je doletela kazen – izbris. Nova slovenska država je poleg slovenskega naroda sprejela še lojalne državljane drugih republik nekdanje Jugoslavije, ki so nato skupaj odločali o tistih zunaj, o antidržavljskih, kot se je to zgodilo na referendumu leta 2004. Pri tem »demokratskem«
odločanju seveda izbrisani niso smeli sodelovati (Zorn, 2007).

Vprašanje izbrisanih je v javnosti postalo podlaga za dejanja rasne in etnične diskriminacije, rasizma, sovražnega govora in nestrpnosti, pri čemer pa niso sodelovale le marginalne rasistične skupine, temveč tudi nekatere vodilne stranke in politiki. Kot pravi Jalušičeva (2007), so vprašanje izbrisa začele zlorabljati desne in nacionalistične stranke. Desničarski politiki so trdili, da bi povrnitev statusa izbrisanim pomenila nagrajevanje »agresorjev«
in »prevarantov«, ki bi nato zahtevali visoke odškodnine. Nacionalistični diskurz, ki je prevladoval v

parlamentarnih debatah o izbrisanih v času referendumu in volitev 2004, pa ni poskrbel le za ohranjanje neustavnega stanja, ampak je legitimiral in reproduciral sovražstvo do izbrisanih (Čuček, 2006). Levosredinske stranke sicer niso spodbujale sovražnih in rasističnih diskurzov, a tekom mnogih let na oblasti niso uspele rešiti vprašanja izbrisa in popraviti krivic. Kot pravi Igor Mekina (2007), se stranke z izbrisom niso upale soočiti, saj bi to pomenilo začetek iskanja krivcev za izbris, kar pa bi vsaka stranka težko preživela. V nedogled ponavljajoč se argument, da so izbrisani v resnici agresorji na našo državo, je povsem zasenčil vse argumente izbrisanih in tako se je vedno znova legitimiralo zločinsko dejanje večine nad manjšino (Beznec, 2007). Ob izbrisanih so se vedno omenjale velikanske odškodnine in tudi levi politiki so se zapletli v pojasnjevanje, da izbrisani takih odškodnin ne bodo prejeli, nujnost odprave nezakonitosti ne glede na posledice pa je ostala spregledana. Tudi levosredinske stranke tekom mnogih let na oblasti niso obsodile izbrisa in poskusile popraviti krivice, saj so vsaj deloma delile prepričanje, da so izbrisani imeli možnost urediti svoj status in ga zaradi neke predpostavljene nelojalnosti novonastali državi niso uredili (Učakar, 2010).

Izbrisani so bili prek javnega političnega diskurza stigmatizirani in marginalizirani. Po dolgoletnem molku je enega svojih vrhuncev politična razprava o izbrisanih doživela v letu 2004, ko je vlada Toneta Ropa poskušala sprejeti tehnični in sistemski zakon o izbrisanih. Mekina (2004) je takrat ugotovil, da je argumentacija desne politične opcije o izbrisanih kot agresorjih nad slovensko državo prevladala, poslanci leve pa so le stežka utemeljevali nedopustno kršenje človekovih pravic osebam, za katere so tudi sami neredko menili, da ob osamosvojitvi Slovenije niso ravnali ustrezno. Končni vrhunec pa je politična razprava dosegla v letu 2008, ko se je novo oblikovana vlada Boruta Pahorja namenila izvršiti odločbo ustavnega sodišča glede poprave krivic izbrisanim. Takratna parlamentarna razprava ob interpelaciji notranje ministrice Katarine Kresal aprila 2009 je izpostavila nekaj ključnih tematskih niti o problematiki izbrisanih, ki jih v nadaljevanju predstavljam v dveh sklopih nasprotnikov in zagovornikov poprave krivic izbrisanim.

4.2.3 Šlo je za prenos med evidencami, država ni storila nič narobe

Nasprotniki ureditve statusa izbrisanih so za poimenovanje izbrisanih vztrajno uporabljali besedno zvezo »tako imenovani izbrisani«, saj so trdili, da izbrisa v Sloveniji ni bilo in da gre za politično konstrukcijo. Pri tem je bil najbolj jasen poslanec Grims:

Toda uporabljati izraz 'izbris' ali pa 'izbrisani', brez da se ga relativizira, brez narekovajev, kot v pogovoru rečemo 'tako imenovani', veste, to ima že samo po sebi veliko politično noto, ki je napačna. (Seja DZ, 2009)

Z uporabo stalne besedne zveze »tako imenovani« in narekovajev so želeli javnosti sporočiti, da izbrisanih ne gre jemati resno, in jim na ta način odvzeti njihovo legitimnost. Grims je namreč trdil, da ljudje v Sloveniji niso ostali brez državljanstva, mnogi so si status lahko uredili, državljanstvo je bilo ponujeno zelo širokemu krogu ljudi, sedaj pa se tisti, ki takrat v novo državo niso verjeli, pritožujejo nad domnevnimi krivicami in se imenujejo izbrisani:

Kajti Slovenija je ravnala popolnoma nasprotno: v času svoje osamosvojitve je kot edina evropska država vsem ponudila državljanstvo ali katerikoli status, samo prošnjo je bilo treba vložiti [...]. Nobena država, ne samo v Evropski uniji, ampak na svetu, ni ravnala tako benevolentno do vseh prebivalcev v času svojega nastanka. (Seja DZ, 2009)

Izpostavlja se dobronamernost Slovencev, ki nikakor ne bi bili sposobni takšnih kršitev, sploh pa ne ob osamosvojitvi, ki »predstavlja ponos naroda« (Kres v Seja DZ, 2009).

Pogost je bil tudi argument, da je med izbrisanimi veliko pripadnikov bivše JLA, ki je v času slovenske osamosvojitve izvajala agresijo nad novonastalo državo. Grims je zato na primer zahteval »individualno obravnavo ter izključitev iz pravic vseh tistih, ki so kalkulirali z vprašanjem samostojnosti ali celo napadli Slovenijo z orožjem« (Grims v Seja DZ, 2009). S tem se uvaja razlika med »krivimi« in »nedolžnimi« žrtvami, in kot pravi Jalušičeva, je »krive« žrtve dovoljeno diskriminirati, saj njihova »demonizacija in dehumanizacija obrne razmerje med storilci in žrtvami« (Dedić in drugi, 2003, 9).

Nasprotniki poprave krivic izbrisanim so trdili tudi, da bodo izbrisani prejeli velikkanske odškodnine na podlagi priznanja države, da je zagrešila krivice. Poleg tega tujci ne morejo biti prvi v vrsti za popravo krivic, saj imajo pred tem pravico do poprave krivic in ureditve statusa vse ostale skupine Slovencev, ki so jim bile človekove pravice prav tako kršene (Priatelj v Seja DZ, 2009). Tudi Irgl in Janša (v Seja DZ, 2009) sta izpostavila, da so do poprave krivic bolj upravičeni slovenski državljani in tisti, ki se jim je krivica zgodila prej, torej pred 30, 50 leti:

Prednost imajo tisti, ki so leta 1991 delovali v nasprotju z osamosvojiteljskimi težnjami Slovenije, in kljub pozivom, naj uredijo svoj status, tega niso storili. Vendar ne zato, ker jim to ne bi bilo omogočeno, pač pa zato, ker so kalkulirali, ker so špekulirali in ker si tega niso iskreno želeli. (Ibid.)

V tem kontekstu je pomembno opozorilo Kogovškove (2010: 83), da človekove pravice v javnih razpravah niso prepoznane kot pomembna družbena vrednota, pogosto so omalovaževane, predvsem »ranljive skupine, ki so kršitvam pravic najbolj izpostavljene, pa se vse prepogosto izpostavlja kot tiste, ki da imajo preveč pravic«.

Tisti, ki izbrisa ne priznavajo, zatrjujejo, da pri tem ne gre za vprašanje etnične pripadnosti, Slovenci proti Neslovincem, ampak za pozitiven odnos do domovine Slovenije. Tisti, ki so imeli do novonastale države pozitiven odnos, so si brez težav uredili nov status, drugi pa nove države niso sprejemali oziroma so na njen račun kalkulirali ali jo celo napadli, zato danes ne morejo pričakovati enakih pravic. Problem izbrisanih torej nikakor ni povezan z vprašanji nacionalnosti, ampak gre za pravičnost, državljanska načela in izpolnjevanje demokratične volje večine (Seja DZ, 2009). Izbrisanim se očita preračunljivost in nevera v samostojno Slovenijo.

4.2.4 Izbris je pomenil kršitev človekovih pravic

V analizirani parlamentarni razpravi so na drugi strani zagovorniki poprave krivic izbrisanim trdili, da je bil izbris nezakonit, saj se je zgodil brez posebne odločbe ali obvestila posameznikom, poslanci pa so opozorili tudi na uradno korespondenco iz tistega časa, ki kaže, da se je takratno notranje ministrstvo dobro zavedalo pravnih dilem te skupine prebivalcev. Opozorili so na škodo, ki so jo ti posamezniki utrpeli zaradi izbrisa, zaradi česar je treba spoštovati odločbo ustavnega sodišča in jim vrniti status za nazaj, čeprav to ne more popraviti vseh krivic, ki so se jim dogajale (Seja DZ, 2009).

Poslanci so opozorili na krivdo politike, ki je dopustila pravno praznino, zaradi katere je do izbrisa lahko prišlo, ker ni želela potrditi amandmaja takratne poslanke Metke Mencin, ki bi to vprašanje uredil. Izbris so povezali s kontekstom politične tranzicije, oblikovanja naroda za novonastalo državo, ki se je želela znebiti pripadnikov drugih republik nekdanje skupne države:

Politične tranzicije [...] so čas, da se počisti teren [...]. Recimo, v blagi obliki, prenos evidenc iz enega hodnika na drug. Tudi ta slednja, lažja oblika čiščenja prostora ni bila tako nedolžna. Ne morem se znebiti občutka, da ni šlo le za izbris ljudi z »naglaskom«, »južnjakov«, ampak ima tudi pridih verske konsolidacije terena v času tranzicije. (Magajna v Seja DZ, 2009.)

Glede diskvalifikacije osamosvojitve so poslanci, naklonjeni reševanju problema izbrisanih, izrazili mnenje, da je prav izbris največja diskvalifikacija osamosvojitve, saj je nova država nastala zaradi želje po pravni varnosti, po človekovih pravicah,

po svobodi posameznikov in nediskriminaciji. Dejanje izbrisa pa je bilo v nasprotju z vsemi pričakovanji o humanosti nove države, kjer naj bi človekove pravice veljale enako za vse, tudi za tujce: »Človekovih pravic so v tej državi, in na to smo ponosni, deležni tudi tujci« (Sajovic v Seja DZ, 2009). Poslanec Žnidaršič pa je poudaril: »Ne nazadnje, tudi če bi vseh 25.000 in nekaj bilo proti osamosvojitvi, bi bil izbris, kakor se je zgodil, še vedno nezakonit« (Seja DZ, 2009).

Ministrica je v svojem zagovoru poudarila, da so izbrisani dejansko bili »le« preneseni iz aktivne v tako imenovano pasivno ali mrtvo evidenco znotraj samega registra stalnega prebivalstva, vendar je ta prenos povzročil, da »ljudje, vključno z otroci niso imeli možnosti uveljavljanja vrste socialnih, zdravstvenih in izobraževalnih pravic. Izgubili so pravno podlago za eksistenco. V državi, v kateri so imeli urejeno stalno bivanje, mnogi med njimi so se v njej tudi rodili in hodili v šolo, so čez noč postali ne samo tujci, ampak ilegalci« (Seja DZ, 2009, 53). Poslanec Magajna je v tem kontekstu zavrnil argument nasprotnikov, da bi se izbrisani morali samo odločiti za pripadnost novo nastali državi, pa se niso. Odločiti bi se namreč morali, če bi želeli slovensko državljanstvo, za stalno bivališče pa se jim ni bilo treba odločiti, saj so ga pred izbrisom že imeli prijavljenega v Sloveniji (Seja DZ, 2009).

4.2.5 Izbris »njih« kot orodje utemeljitve »nas«

Argumentacija, ki je torej omogočila izbris in dolgoletno javno zatiskanje oči pred resnico tega diskriminatornega dejanja države, je osnovana na strahu pred ogroženostjo države, ki naj bi jo predstavljali tisti, ki ob njeni osamosvojitvi niso postali del novo oblikovanega državljanskega telesa. Postavlja se torej meja med »nami« in »njimi« in »oni« naj bi »nas« ogrožali, ker so drugačni, tuji, nedomači oziroma z »nami« ne delijo pomembne vrednote, in sicer pripadnosti slovenskemu narodu. Čeprav je nova država nastala kot pravna država, kjer naj bi se spoštovale človekove pravice in vsi mednarodni standardi humanosti, so bile te vrednote podrejene varnosti javnega reda, varnosti tistih znotraj, članov, ki naj bi jih nova država obvarovala pred potencialno agresijo nečlanov. Poudarjena je benevolentnost novo nastale države, ki naj bi bila pri podeljevanju državljanstva zelo radodarna, zato naj bi bili vsi, ki so ostali zunaj, za to krivi sami, takšno ravnanje pa naj bi kazalo na njihov potencialno sovražen odnos do mlade države Slovenije.

Kot sem zapisala zgoraj, dejstva, da se je zgodil izbris, ni možno v celoti pojasniti s pravnega vidika, zgolj kot neko pravno praznino zakona o tujcih, saj je tudi ta pravna praznina nastala na podlagi določene argumentacije in logike, ki je ob osamosvajanju Slovenije pomembno temeljila na poskusu oddaljitve od svoje balkanske

soseščine. Jelka Zorn (2007) opozarja na nekatere prvine oblikovanja slovenske države, ki so pomembne za določanje državljanstva. Slovenija je namreč z osamosvojitvijo prešla z modela državljanstva, ki je pri priznavanju pravic prednostno upošteval status stalnega bivališča, na model etničnega državljanstva, ki ga Zorn (ibid.) imenuje etnodržavljanstvo. Novonastala država si je prizadevala doseči narodno homogenost, zato je nacionalizirala pravico do državljanstva, kar je povzročilo inferiorizacijo vseh prebivalcev neslovenskega etničnega izvora. V tem kontekstu so bili izbrisani najlažje označeni kot Drugi, kot neustrezni pripadniki nove države, saj naj bi s tem, ko niso pridobili slovenskega državljanstva, pokazali, da ne verjamejo v novonastalo državo. Zato so bili označeni za izdajalce, agresorje, skratka, nasprotnike Slovenije. Obveljali so za pripadnike Balkana, od katerega naj bi se Slovenija radikalno razlikovala, zato se je do njih vzpostavil izrazito rasističen diskurz, ki je ločeval med »nami« in »njimi« (ibid.). V kasnejših razpravah o (ne) utemeljenosti izbrisa se je ta ločnica še krepila, kršenje pravic pa je bilo utemeljeno s potrebo po zaščiti domačega prebivalstva. Ločnica med »nami« in »njimi« je torej postala tudi ločnica med zagotavljanjem pravic in možnostjo kršenja le-teh, ločnica, ki ne dopušča dvojnega pripadanja, temveč vsiljuje izbiro ene od strani. A končno ta ločnica bistveno določa tudi »nas«. Kot je zapisala Bajt (2010, 193): »Izbris namreč ni nekaj, kar se je zgodilo 'njim', izbris se je zgodil vsem 'nam' (prebivalcem in državljanom Slovenije) in postavlja izjemno ogledalo temu, kaj je in kako se definira 'slovenskost'«. Čeprav vsiljena izbira med »nami« in »njimi« napeljuje na razumevanje, da kršitev pravic drugih nima širšega vpliva, gre za krnitev humanosti vseh in nižanje standardov pravne varnosti za izključene in vključene.

4.3 Zakon o tujcih – drugič – begunska grožnja

Zakon o tujcih je ponovno prišel v ospredje zanimanja v letu 2016 kot posledica povečane migracije iz držav Bližnjega vzhoda, ki je postavila pod vprašaj temeljne vrednote EU ter slovensko demokratično in ustavnopravno ureditev. Kot ugotavljata Zagorc in Kogovšek Šalamon (2017), novela zakona namreč temeljito odstopa od načel slovenske ustave in nekaterih ključnih mednarodnopravnih zavez s področja varovanja človekovih pravic, Evropske konvencije o človekovih pravicah, Listine EU o temeljnih pravicah ter Konvencije o otrokovih pravicah. Sprejetje takega zakona je spremljala politična razprava, ki ni bila primarno osnovana na sovraštvu oziroma odkritem zanikanju pravic tujcem, kot je bilo to značilno za razpravo o izbrisanih, temveč na prevladujoči predpostavki razumevanja migracij kot varnostnega problema in vsiljene izbire med človekovimi pravicami »nas« ali »njih«.

V nadaljevanju bom izpostavila glavne tematske niti in diskurzivne elemente parlamentarne razprave, ki so tlakovali pot sprejemu protiustavnega zakona v pravni in demokratični državi.

4.3.1 Varnost

Varnost je eden glavnih okvirjev, ki v EU že od devetdesetih let dalje določajo politike priseljevanja in predpostavljajo ukrepe za upravljanje imigracije (Huysmans, 2000). Varnost je torej prevladujoča prizma razumevanja migracij, diskurz, ki povezuje imigracijo z varnostjo, pa je, kot ugotavlja Bigo (2005, 59), preстал dolg proces normalizacije, v katerem je nastalo zlitje obeh pojmov v »kontinuum (ne)varnosti«, s katerim opisuje prenos legitimnosti boja proti kriminalu na polje nadziranja nezakonite migracije, prisilcev za azil, pa tudi manjših prekrškov in nespoštovanja javnega reda s strani državljanov tretjih držav. V tem procesu je diskurz varnosti postal institucionaliziran, saj se po »dvajsetih letih diskurza in več kot desetih letih prakse nihče več ne sprašuje o policijskih pooblastilih, da regulirajo migracijo«, posledično pa se širi nabor ljudi, ki so predmet nadzora in izгона (ibid., 72).

Huysmans (2000, 758) izpostavlja, da je na podlagi takšnih izhodišč predpostavka, da migracije predstavljajo grožnjo varnosti, dobila status »zdrave pameti«, varnost pa se je v takem kontekstu začela tržiti kot »rešitev« (Walters, 2006, 197). Taka »varnostno-imigracijska« politika proizvaja številne kontradikcije. Na eni strani je za zapiranje in varovanje zunanjih meja EU namenjenih vedno več sredstev, na drugi strani pa število nezakonitih priseljencev postavlja pod vprašaj učinkovitost teh mejnih kontrol, kot ugotavlja Tsoukala (2005). Bigo (2005, 66) pri tem izpostavlja, da je imigracijska politika utemeljena na predpostavkah in predvidevanjih, namesto na poglobljenih analizah. Zakonski ukrepi namreč niso podkrepljeni z dokazi o spremembah stanja na terenu, ni natančnih podatkov, ki bi pokazali, kako imigracijski zakoni vplivajo na čezmejne pretoke blaga in ljudi, kako vplivajo na ekonomsko aktivnost. Večinoma gre za mnenja in špekulacije posameznih politikov glede na državo in njihovo politično moč. Do podobnega zaključka pride tudi Anna Triandafyllidou (2010), ki v svojem zborniku o nezakoniti imigraciji v izbranih državah članicah EU zaključuje, da so statistike o imigraciji nepopolne, predvsem pa pogosto nekorektno interpretirane, vseeno pa jih politiki v svojih govorih selektivno uporabljajo za legitimacijo represivnih ukrepov.

Vsi ti mehanizmi so bili izpostavljeni v parlamentarni razpravi ob sprejemanju novele Zakona o tujcih (Seja DZ, 2017). Številni poslanci so izpostavili, da so migracije »varnostno vprašanje« (Györkös Žnidar v Seja DZ, 2017), ki »lahko

postanejo grožnja javnemu redu in notranji varnosti« (Györkös Žnidar v Seja DZ, 2017). Kljub ugovorom nekaterih poslancev, da za tak preplah »ni osnove v resnih analizah podatkov« (Trček v Seja DZ, 2017), je večina vztrajala, da se »razmere lahko izredno hitro spremenijo« (Ferluga v Seja DZ, 2017) in da mora Slovenija »preprečiti neobvladljivo situacijo« (Verbič v Seja DZ, 2017). Varnostna vprašanja naj bi bila torej zgolj druga plat migracij, čeprav taka predpostavka ni utemeljena na konkretnih dejstvih. Tudi ni govora o konkretnih varnostnih grožnjah, ki naj bi jih migracije predstavljale, gre zgolj za načelna svarila pred neko potencialno grožnjo, ki naj bi bila migracijam inherentna.

Bauman (2016) opozarja pred tem trikom vladajočih, ki s spajanjem varnostnih vprašanj in migracije preusmerjajo strahove in negotovosti s področij, ki jih vlade težko naslavljajo in rešujejo, saj so del povečanih globalnih negotovosti in zahtevajo kompleksne rešitve, na področja, ki so bolj preprosta, vidna in za katere lahko vlade ponudijo hitrejša rešitve, kot je na primer »varnostna panika« (ibid., 44), ki se ustvarja okoli vprašanj migracij, rešitve pa se nato usmerjajo v večji nadzor na mejah, ne pa na globalne izvore migracij.

4.3.2 Predpostavljena nezakonitost

Migracije se slikajo kot varnostno vprašanje tudi prek diskurzov, ki predpostavljajo nezakonitost statusa migrantov oziroma predpostavljajo, da migranti niso upravičeni do vstopa. Predlagani ukrepi gredo tako v smer »učinkovitega upravljanja množičnega nedovoljenega priseljevanja« (Györkös Žnidar v Seja DZ, 2017), nujno naj bi bilo ohraniti »nadzor nad ilegalnimi migracijami« (Verbič v Seja DZ, 2017), zakon naj bi omogočil, da »bodo ilegalni migranti lahko takoj zavrtni« (Vrtovec v Seja DZ, 2017). Vsi, ki prihajajo, so tako vnaprej določeni, da prihajajo nedovoljeno, da je njihov status ilegalen, tudi če so na primer upravičeni do mednarodne zaščite in azila po mednarodnih konvencijah.

Problematičen je že sam termin nezakonite oziroma ilegalne imigracije, saj vzpostavlja implicitno vez med priseljevanjem in kršenjem zakona, ilegalnost pa vpisuje v sama telesa imigrantov, čeprav jih v ilegalni položaj postavljajo šele restriktivni mejni režimi (De Giorgi, 2010) oziroma pravno definirane kategorije legalnosti in nelegalnosti (De Genova, 2002). Taka predpostavljena nezakonitost nato onemogoča, da bi ljudi, ki prihajajo na naše meje, videli kot pomoči potrebne posameznike, ki bežijo pred uničenjem v svoji državi, temveč jih vnaprej obsoja na marginalni status ter jih slika kot homogeno skupino ljudi, ki naj bi ogrožala javni red in mir. Migranti so na ta način opremljeni z negativno podobo, še preden sploh dosežejo

teritorij naše države, kar lahko vodi v rasizem in ksenofobijo oziroma vnaprejšnjo marginalizacijo. Poleg tega večina razprav, ki migracije sicer pripoznavajo kot družbeno realnost in pojav, ki je sestavni del sodobnih družb, ne omenjajo širših družbenih kontekstov ali sistemskih vzrokov, ki so v ozadju tega pojava oziroma zgodovinskih in ekonomskih razmerij med državami, ki, kot ugotavlja Sassen (2000), narekujejo točno določene vzorce migracijskih gibanj. Kot je zapisala Saskia Sassen, »se migracije ne zgodijo, ampak so producirane« (ibid., 155). A razprava v slovenskem parlamentu te zgodovinske in družbene produciranosti migracij večinoma ni prepoznala, temveč je o migracijah razpravljala kot o ahistoričnem družbenem pojavu, ki naj bi prvenstveno vplival na varnost Slovenije.

4.3.3 Preprečevanje zlorab

Čeprav nekateri poslanci v svojih izjavah vseeno priznavajo, da mora Slovenija pomagati tistim, ki pomoč potrebujejo, pri tem uporabljajo diskurzivne mehanizme, ki napeljujejo na razumevanje, da poleg tistih, ki so resnično potrebni pomoči, prihajajo tudi taki, ki sistem izkoriščajo, zato naj bi bilo ključno preprečiti zlorabe sistema. Ministrica tako na primer že v uvodu pove, da mora biti »cilj evropskega azilnega sistema [...] zaščita tistih, ki zaščito dejansko potrebujejo, pri čemer je treba preprečevati zlorabe« (Seja DZ, 2017). Besedica *dejansko*, ki se v tem kontekstu uporablja, napeljuje na razumevanje, da poleg tistih, ki zaščito *zares* potrebujejo, obstajajo tudi taki, ki zaščite ne potrebujejo, in torej zgolj zlorabljujejo sistem. Tako se vzpostavlja dvom o iskrenih namenih in potrebah vseh migrantov ter se ustvarja slika, da večina, ki želi vstopiti v našo državo, to počne s slabimi nameni in neupravičeno. Kot sem zapisala drugje (Učakar, 2017), takšno razumevanje nato odpira prostor mehanizmom vedno strožjega nadzora, ki se vpeljujejo, oziroma kar zanikanju mednarodnih obvez glede zagotavljanja zaščite beguncem, ki naj bi bili vpeljani prav z namenom zagotavljanja zaščite tistim, ki jo resnično potrebujejo. V takšnem kontekstu so vse prošnje za azil vnaprej implicitno označene kot neutemeljene, šele postopek dokazovanja pa lahko pokaže nasprotno. S tem se odgovornost prenaša na begunce same, ki morajo premagati vnaprejšnji dvom, ki spremlja njihovo prošnjo za mednarodno pomoč, in dokazati, da so upravičeni do zaščite, ki jim pripada po mednarodnih standardih in zavezah.

To je značilnost širšega evropskega diskurza azilne politike, ki iskalce azila enači z nezakonitimi migranti, v drugem koraku pa tako enačenje tlakuje pot humanitarne diskurzu o omogočanju zaščite tistim, ki naj bi jo resnično potrebovali, prav prek preprečevanja zlorab. Poudarek azilne politike tako prehaja iz zagotavljanja pravic prosilcem za azil k vprašanju zagotavljanja varnosti, preprečevanja zlorab

azilnega statusa in učinkovitega izгона neuspešnih prosilcev za azil. Wodak (2006, 186) piše celo o zlitju terminov azilant in imigrant v nov koncept »nezakonitega iskalca azila« (*illegal asylum-seeker*). Kompleksnost terminov migrant in azilant je bila tako zvedena na vprašanje varnosti držav sprejemnic. V parlamentarni razpravi ob sprejemanju dopolnitev Zakona o tujcih so poslanci na primer izpostavljali, da moramo ločevati med »begunci« in »migranti« (Verbič v Seja DZ, 2017), torej tistimi, ki naj bi bežali pred preganjanjem in tistimi, ki naj bi v Evropo prihajali zaradi boljših ekonomskih možnosti. Tudi ministrica izpostavi, da »ekonomskih migracij ni možno reševati znotraj azilnega sistema« (Seja DZ, 2017). Vzpostavljane razlikovanja med begunci in ekonomskimi migranti je pomembno prav v primerih ukrepov, ki naj bi zagotavljali zaščito tistim priseljencem, ki so do nje upravičeni glede na mednarodne standarde in pogodbe. Tako razlikovanje namreč temelji na predpostavki, da naj bi poleg tistih, ki so v stiski in bi jim bilo treba nuditi ustrezno zaščito, prihajali tudi taki, ki naj ne bi bili v stiski in torej niso upravičeni do enake zaščite, s čimer je izpostavljena potencialna nevarnost izkoriščanja sistemov zaščite. Pri tem je spregledana kompleksnost globalnih političnih in ekonomskih razmer, ki pa v učinku za migrante vodi v smer, kjer so vsi primarno razumljeni kot potencialni izkoriščevalci sistemov zaščite v državah sprejemnicah, ne pa žrtve razmer v svojih izvornih državah.

4.3.4 Kršenje pravic z namenom zagotovitve pravic

A pomembno je, da se argumentacija še ne ustavi na tej točki. Nadaljuje se namreč v smeri, da je v interesu vseh, da se zlorabe preprečijo, tudi tistih, ki naj bi bili dejansko upravičeni do pomoči. Poslanec Verbič (Seja DZ, 2017) na primer argumentira, da lahko »morebitni novi valovi in odzivi držav v sosesčini« privedejo do »masovnega porasta prošenj za mednarodno zaščito«, kar lahko vodi v »zlom azilnega sistema«, ki pa ima nato lahko »multiplikativne učinke, ki lahko privedejo do resne grožnje javnemu redu in notranji varnosti«. V takih razmerah pa državne institucije ne bodo več delovale normalno, tudi sistem azila ne, zato naj bi bilo v interesu vseh, da »preprečimo neobvladljivo situacijo«, tudi v interesu »tistih, ki so do pomoči upravičeni«. Vrtovec (Seja DZ, 2017) podobno zagovarja novelo zakona, ki »omogoča, da bodo ilegalni migranti lahko takoj zavrtnjeni«, z namenom preprečitve izrednih razmer, saj bi bilo v primeru izrednih razmer namreč »ogroženo delovanje vseh institucij, tudi azilnega sistema«. Represivni ukrepi strožjega nadzora in zanikanja človekovih pravic se torej vpeljujejo tudi s humanitarnim diskurzom zagotavljanja bolj pravične in hitrejše zaščite tistim, ki naj bi jo resnično potrebovali.

Pri tem zagovorniki novele zakona izpostavljajo, da gre zgolj za »preventivni zakon« (Gorenak, Dolinšek v Seja DZ, 2017), »zakon na zalogo« (Jurša v Seja DZ, 2017), ki čeprav morda odstopa od mednarodnopравnih zavez glede človekovih pravic ali nudenja zaščite, tega dejansko še ne dela, zgolj omogoča, da bi lahko »preprečili izredne razmere, če bi se stanje zelo poslabšalo, in to prav z namenom zagotoviti človekove pravice, v prvi vrsti lastnim državljanom in državljanom« (Gorenak v Seja DZ, 2017), pa tudi »tistim, ki so upravičeno pribežali v Slovenijo« (Vrtovec v Seja DZ, 2017). Vsak odstop od mednarodnopравnih določil naj bi bil torej storjen zgolj z namenom vzpostaviti varen sistem, ki bo omogočil delovanje državnih institucij in mehanizmov zaščite za vse, lokalno prebivalstvo in prišleke. Za dosego takega cilja naj bi bila zato dovoljena vsa sredstva.

4.3.5 Pravica do mednarodne zaščite kot nekaj zastarelega

Zagotavljanje azila je bilo nekoč izpostavljeno kot ena temeljnih vrednot EU, ki izhaja iz spoštovanja mednarodnih odgovornosti do zagotavljanja zaščite. Ta odgovornost in solidarnost do vseh, ki bežijo pred preganjanjem, je razumljena kot inherentni del evropskih vrednot. A danes azil ni več primarno izpostavljen kot sistem, ki temelji na varovanju človekovih pravic, ampak kot le eden izmed sistemov upravljanja z migracijami, kjer so bolj kot pravice izpostavljeni pritiski in pridobivanje kvalitetnih informacij v izogib prevaram sistema. Azilni sistem naj bi namreč spodbujal prav poskusi prevar, ki prihajajo od zunaj. Evropski dokumenti, ki na primer navajajo konkretne številke o odstotku zavrženih prošenj za azil, le-te predstavljajo kot potrditev nevarnosti zlorab, ne pa npr. kot dokaz prevelike restriktivnosti azilnih postopkov (Učakar, 2017). Nezmožnost zagotavljanja ustrezne in hitre zaščite tistim, ki jo potrebujejo, ne postavlja pod vprašaj evropske humanosti, temveč krivi vse tiste, ki naj bi poskušali izkoristiti sisteme zaščite.

Nekateri poslanci tako na očitke predlogu novele zakona, da krši ženevsko konvencijo, odgovarjajo, da gre za »zastarel dokument, ki govori samo o beguncih« (Verbič v Seja DZ, 2017), da »[ž]enevske in druge konvencije niso prilagojene za današnji čas, predvsem na področju migracij« (Ferluga v Seja DZ, 2017) ter da so »človekove pravice omejene s pravicami drugih in v času krize mora država tehtati med pravicami tujcev in pravicami lastnih državljanov/prebivalcev« (Györkös Žnidar v Seja DZ, 2017). Opozorila nasprotnikov novele zakona, da so bile »mednarodne konvencije sprejete ravno zato, da se tudi v kriznih časih zagotovi spoštovanje človekovih pravic« (Vatovec v Seja DZ, 2017), so bila preslišana. V kontekstu opozoril številnih poslancev, da »mednarodne institucije, ki bi morale skrbeti za to področje, ne delujejo več« (Škoberne v Seja DZ, 2017) in da »mora vsaka država sama

poskrbeti zase« (Ferluga v Seja DZ, 2017), je nacionalna varnost izpostavljena kot ogrožena in primarna vrednota, ki se ji morajo podrediti ostale, Slovenija pa »nima samo pravice, ampak dolžnost zaščititi svoje interese« (Györkös Žnidar v Seja DZ, 2017). Sprejetje novele Zakona o tujcih je torej jasno vzpostavilo hierarhijo vrednot, kjer je na prvem mestu nacionalna varnost, ki so ji podrejene vse ostale.

4.3.6 Vsiljena izbira »mi« ali »oni«

Čeprav parlamentarna razprava o noveli Zakona o tujcih ni posegla po odkriti sovražnosti do tujcev, migrantov in beguncev, ki naj bi prihajali v Slovenijo, je vzpostavila ostro ločnico med »nami« in »njimi«. Številni poslanci so tako v svojih argumentacijah izhajali iz vsiljene izbire med varovanjem človekovih pravic nas, torej državljanek in državljanov ter prebivalk in prebivalcev Slovenije, ter njih, torej tistih, ki prihajajo. Ferluga (Seja DZ, 2017) je na primer pozval k pragmatičnosti, »ali bomo varovali naše pravice ali njihove«, Verbič (Seja DZ, 2017) je dodal, da »imamo že dovolj lastnih nezaposlenih državljanov, ki imajo prednost« pri zagotavljanju pravic, Jurša (Seja DZ, 2017) je dejal, da gre za »trk človekovih pravic, naših in njihovih«, da je seveda »treba pomagati vsem«, a se je vprašal, »kje je meja«.

Razmejitve med »nami« in »njimi« sledi eni od ključnih dihotomij, ki so prisotne v evropski migracijski politiki, in sicer dihotomiji znotraj/zunaj. »Polje znotraj označujejo vrednote, kot so svoboda, varnost, pravice, humanost, medtem ko je polje zunaj označeno z nevarnostjo, kršitvami, zlorabami, kriminalom« (Učakar, 2017, 175). Bauman (2016, 89) celo zapiše, da je migracijska politika namenjena krepitvi delitve med tema dvema velikima svetovnim kategorijama, čistim, zdravim in vidnim svetom znotraj ter odvečnim, temnim, okuženim in nevidnim svetom zunaj. Podmena te dihotomije je, da grožnja prihaja od zunaj – grožnja zmanjšane varnosti in svobode navznoter, grožnja povečanega kriminala, grožnja temeljnim vrednotam in svoboščinam znotraj EU. »Razmejitve med znotraj in zunaj poteka geografsko po zunanjih mejah EU, politično sega v države izvora in tranzita, kamor EU prek zunanje politike izvaža svoje varnostne standarde, kulturno pa poteka po liniji vrednot humanosti proti poskusom izkoriščanja sistemov zaščite in mobilnosti, s pojavi radikalizacije in ekstremizmov pa tudi izkoriščanja sistemov integracije« (Učakar, 2017, 175). Pri tem se spregleda, da se standardi humanosti zmanjšujejo tudi v prostoru »znotraj« z ignoriranjem mednarodnih pogodb in zavez glede varovanja človekovih pravic in zaščite življenj.

Vse to postane mogoče zaradi mehanizmov dehumanizacije migrantov, ki omogočajo, da migrantov ne obravnavamo več kot ljudi, temveč zgolj kot grozečo

nevarnost, ki jo moramo nekako obvladati. Številni avtorji (npr. Tsoukala, 2005; Zaiotti, 2007; Wodak, 2006) so že izpostavili, kako uporaba terminov v povezavi z migracijami migrante same depersonalizira in dehumanizira. Poleg mehanizmov ilegalizacije, ki sem jih izpostavila zgoraj, so pomembni še termini, ki napeljujejo na katastrofične naravne nesreče in migrante predstavljajo kot homogeno grozečo maso. Tudi poslanci so v parlamentarni razpravi omenjali »morebitne nove valove«, »valove migrantov in beguncev« ipd. (Seja DZ, 2017).

4.3.7 Upravljanje

Še en pomemben mehanizem, ki vodi v dehumanizacijo migrantov, je uporaba tehnicističnega jezika in terminov, ki vodijo v razumevanje migracij kot tehničnega vprašanja. V primeru analizirane razprave v parlamentu gre za to, da se le-ta osredotoča predvsem na tehnični vidik izvajanja zakona, torej na vprašanja, kdaj se zakonski ukrep sproži, kakšna večina je potrebna za njegovo aktivacijo in podobno. Ministrica Györkös Žnidar (Seja DZ, 2017) na primer izpostavi, da daje zakon zgolj »pravno podlago za ukrepanje, ko pride do točke preloma«. Poslanec Verbič (Seja DZ, 2017) zmanjšuje pomen samega zakona in se osredotoča šele na ukrepe: »Zakon še nič ne pomeni, ukrep lahko sproži šele DZ na podlagi realne ogroženosti«.

Ključna beseda je »upravljanje«. Ministrica Györkös Žnidar (Seja DZ, 2017) pravi, da gre do ukrepi v smer »učinkovitega upravljanja množičnega nedovoljenega priseljevanja«. Termin upravljanje je v evropskih dokumentih migracijske politike zamenjal termin nadzor in nakazuje na bolj aktiven pristop k uravnavanju priseljevanja, kjer naj bi bili varnostni cilji EU zgolj en del celotnega pristopa, a hkrati migracije izpod okrilja diskurza varnosti prestavlja pod okrilje tehnokratskega diskurza (Učakar, 2017). Pri tem umanjka širši razmislek o tem, kaj posamezen ukrep pomeni za konkretne ljudi, na kakšen način jih zadeva, kakšne bodo posledice. Na to je na primer opozorila poslanka Levičar (Seja DZ, 2017), ko je izpostavila, da novela zakona ne določa, »kaj je neobvladljivo število migrantov na naših mejah, ki naj bi bili razlog za aktivacijo zakona«. Na mehanizme dehumanizacije je opozoril tudi Hanžek (Seja DZ, 2017), ko je poslance opozoril: »Pozabili pa ste na vzroke, bombardirate njihove države, ko pa pridejo po pomoč, pa zapiramo«. Uporaba tehnicističnega diskurza torej omogoča, da so migracije razumljene kot neoseben, tehničen pojav, s katerim se nato lahko upravlja. Ko tehnicističen jezik zamenjuje bolj vojaškega, ki je uporabljal besede, kot so nadzor, boj, preprečevanje, zaščita in podobno, se represivnost v jeziku navidezno omili, a to ne vodi v bolj humano razumevanje migracij, saj migranti ostajajo dehumanizirani, neosebna grozeča množica, ki naj bi predstavljala nevarnost za ustaljeni red držav priselitve.

In če vse zgoraj navedene tematske niti povežemo v celotno argumentacijo, sledi, da tujci, ki prihajajo na naše meje, sicer potrebujejo pomoč, a najprej je treba zagotoviti, da sistemov pomoči ne bodo izkoriščali, saj bi to vodilo v kolaps. Zato je v interesu vseh, da se najprej zagotovi varnost, ki bo šele omogočila pogoje za zaščito vseh, a primarno naših državljanov. V širših družbenih kontekstih evropeizacije in globalizacije, ki so nekaj časa napovedovali celo zlom nacionalne države, se ironično kot moderne vrednote izpostavljajo vrednote zaščite prav te nacionalne države, katere pomen naj bi se zmanjševal, kot zastareli pa se označujejo mednarodni standardi humanosti in človekovih pravic, ki so bili zgodovinsko izbojevani.

4.4 Zaključek

Zakon o tujcih je torej že dvakrat v slovenski zgodovini igral pomembno vlogo pri »perforiranosti« slovenske demokracije. V prvem primeru, izbrisu, ki se je zgodil ob slovenski osamosvojitvi, njegove posledice pa so bile dolgoročne, je bila podlaga kršitvam odkrita in jasno izražena sovražnost do »drugih«, takrat »balkanskega drugega«, ki je predstavljal svet, od katerega se je Slovenija želela čim bolj in čim hitreje ločiti. Ta »drugi« je bil spremenjen v agresorja, sovražnika, izdajalca naroda, s čimer je bila dosežena popolna dehumanizacija prizadetih posameznikov in tlakovana pot kolektivnemu pozabljenju človekovih pravic, pravne države in drugih vrednot, za katere si je slovenska osamosvojitve prizadevala. Drugo veliko »luknjo« v slovenski demokratični in pravni ureditvi pa predstavlja novela Zakona o tujcih, ki je bila sprejeta januarja 2017 kot posledica povečanega priseljevanja z Bližnjega vzhoda v letih pred tem. Novela je bila namreč v državnem zboru sprejeta kljub temu, da odkrito krši tako slovensko ustavo kot mednarodnopravne zaveze s področja varovanja človekovih pravic. V parlamentarni razpravi, ki je spremljala sprejem novele, so bile take kršitve upravičene z zagotavljanjem notranje varnosti, celo človekovih pravic lastnih državljanek in državljanov, prebivalk in prebivalcev, mestoma celo prek perverzne logike predstavljene kot humanitarni ukrep, ki naj bi preprečil, da bi v primeru krize odpovedali vsi državni sistemi, tudi azilni. Sprejem take novele zakona naj bi bil tako v interesu vseh vpletenih, domačih državljanek in državljanov ter migrantov, beguncev in azilantov. Čeprav odpira vrata kršitvam in se odmika od vrednot humanosti in človekovih pravic, naj bi bila novela potrebna prav zaradi zagotavljanja varnosti vsem.

Za razliko od leta 1991 se tujcem danes ne očita več sovražnosti, kot se je v času izbrisa. Ukrepi, ki v končni fazi predvidevajo suspenz človekovih pravic, so tlakovani z najboljšimi nameni zagotovitve varnosti. Seveda primarno za lastne državljanke, a tudi za varnost države, normalnega delovanja institucij, ki bi lahko šele v takih

pogojih zagotavljale pravice tudi migrantom, beguncem, azilantom. Izredno stanje naj bi namreč vodilo v še večji suspenz pravic, za oboje, državljane in migrante. Argumentacija za sprejem novele Zakona o tujcih tokrat ne temelji na sovražnosti in nesprejemanju »drugih«, temveč na sprevrženi logiki, da bo omejitev človekovih pravic v nekaterih okoliščinah, ki niti niso jasno določene, šele resnično omogočila zaščito pravic, najprej domačega prebivalstva in nato tudi tujcev. Mednarodne konvencije o zaščiti življenj in varovanju človekovih pravic so relativizirane z njihovo zgodovinsko oddaljenostjo, ideja o potencialni ogroženosti nekje v prihodnosti, ki ni niti natančno definirana niti pospremljena s konkretnimi analizami, pa je dovoljšna podlaga za suspenz človekovih pravic in humanosti, ko bi jih bili primorani zagotavljati drugim. Vzpostavlja se vsiljena izbira med »mi« in »oni«, ki je razumljena kot naravna in samoumevna. Diskurz o ogroženosti je povsem normaliziran, sekuritizacija pa ključna naloga držav, da zaščitijo svoje interese. Zagovorniki novele zakona ne skušajo omiliti dejstva, da novela krši mednarodnopravne sporazume. Medtem ko so akterji izbrisa še dolgo trdili, da se izbris ni zgodil, torej je bil prevladujoč mehanizem zanikanje kršitve, ob sprejemanju novele Zakona o tujcih v letu 2017 zanikanje kršitev mednarodnih konvencij ni več v ospredju. Mednarodne konvencije so celo označene kot zastarele, kot neprimerne za čas, v katerem smo, in izzive, ki naj bi jih migracije danes predstavljale za varnost države.

Čeprav so se torej argumentacija in načini utemeljevanja dopuščanja kršitev v okviru zakona o tujcih spremenili od izbrisa do aktualne novele, povezane z migracijami, in prešli od odkrite sovražnosti do tujcev do suspenza pravic tujcem z namenom zagotavljanja varnosti za vse, v centru razprav ostaja temeljna ločnica med »nami« in »njimi«. Humanistične vrednote, človekove pravice in zagotavljanje zaščite po mednarodnih konvencijah so soočene z zapiranjem meja ter ščitenjem nacionalnih političnih in ekonomskih interesov. Primat varnosti ponovno omogoča suspenz človekovih pravic. Ključni izziv za prihodnost je zato vprašanje, kako dekonstruirati implicitno povezavo med migracijami/tujci in varnostno grožnjo ter opozarjati na vsiljenost izbire med »našimi« in »njihovimi« pravicami, ki v končni fazi vodi v krnitev humanosti vseh.

Viri in literatura

Bajt, Veronika, 2010: Več kot zgolj administrativno ustvarjeni »tujci«: Izbrisani in odmev nacionalistične konstrukcije Drugega v simbolni ideji o »nas«. V: *Brazgotine izbrisa: prispevek h kritičnemu razumevanju izbrisa iz registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije* (ur. Kogovšek, Neža in drugi). Ljubljana: Mirovni inštitut. 193–214.

- Bauman, Zygmunt, 2016: *Strangers at our door*. United Kingdom: Polity Press.
- Bez nec, Barbara, 2007: Zgodba nekega boja. *Časopis za kritiko znanosti*. XXXV/228. 7–9.
- Bigo, Didier, 2005: Frontier controls in the European Union: who is in control? V: *Controlling Frontiers: Free Movement into and within Europe* (ur. Bigo, Didier in Guild, Elspeth). Aldershot, Hants, England: Ashgate. 49–99.
- Čuček, Tina, 2006. Slovenski poslanci o izbrisanih: analiza parlamentarnih razprav. *Poročilo Skupine za spremljanje nestrpnosti* (Poročilo št. 05). Ljubljana: Mirovni inštitut. 190–211.
- De Genova, Nicholas P., 2002: Migrant 'Illegality' and Deportability in everyday life. *Annual Review of Anthropology*. 31/1. 419–447.
- De Giorgi, Alessandro, 2010: Immigration control, post-fordism, and less eligibility: A materialist critique of the criminalization of immigration across Europe. *Punishment & Society*. 12/2. 147–167.
- Dedić, Jasminka in drugi, 2003: *Izbrisani: organizirana nedolžnost in politike izključevanja*. Ljubljana, Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- Huysmans, Jef, 2000: The European Union and the securitization of migration. *Journal of Common Market Studies*. 38/5. 751–777.
- Jalušič, Vlasta, 2007: Organizirana nedolžnost in izključevanje: Nacionalne države in državljanstvo po vojni in kolektivnih zločinih. *Časopis za kritiko znanosti*. XXXV/228. 101–121.
- Kogovšek, Neža, 2010: Izbris kot kršitev pravno zavarovanih človekovih pravic. V: *Brazgotine izbrisa: prispevek h kritičnemu razumevanju izbrisa iz registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije* (ur. Kogovšek, Neža in drugi). Ljubljana: Mirovni inštitut. 83–142.
- Lipovec Čebren, Uršula, 2007: Metastaze izbrisa. *Časopis za kritiko znanosti*. XXXV/228. 59–75.
- Mandelc, Damjan in drugi, 2011: Perforated democracy : disintegration, state-building, europeanisation and the erased of Slovenia. *Revija za sociologijo : sociološki tromesečnik*. 41/1. 27–49.

- Mekina, Borut, 2004: Odločna zmaga desnice: izbrisani, prvi polčas. *Poročilo Skupine za spremljanje nestrpnosti* (Poročilo št. 03). Ljubljana: Mirovni inštitut. 56–67.
- Mekina, Borut, 2007: Spomenik izbrisanim. *Časopis za kritiko znanosti*. XXXV/228. 48–54.
- Mekina, Igor, 2007: Izbris izbrisa. *Časopis za kritiko znanosti*. XXXV/228. 157–170.
- Sassen, Saskia, 2000: *Guests and aliens*. The New Press.
- Seja DZ, 2009: nadaljevanje 4. seje, 1. april 2009. Dostopno na naslovu: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&o=10&unid=SZA|4117986C16517902C12575B40042E9F1&showdoc=1> (citirano 7. julij 2017).
- Seja DZ, 2017: nadaljevanje 26. seje, 26. januar 2017. Dostopno na naslovu: <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/evidenca?mandat=VII&ctype=mag&cuid=7A5D715F93136AC7C12580B4002FD02E> (citirano 3. avgust 2017).
- Stojić, Marta, 2007: Izbris: od liminalnosti do metafore. V: *Časopis za kritiko znanosti*. XXXV/228. 148–155.
- Triandafyllidou, Anna, 2010: Irregular Migration in Europe in the Early 21st Century. V: *Irregular migration in Europe: myths and realities* (ur. Triandafyllidou, Anna). United Kingdom: Ashgate Publishing Limited. 1–22.
- Tsoukala, Anastassia, 2005: Looking at Migrants as Enemies. V: *Controlling Frontiers: Free Movement into and within Europe* (ur. Bigo, Didier in drugi). Aldershot, Hants, England: Ashgate. 161–192.
- Učakar, Tjaša, 2010: *Izbris ali prenos : boj za interpretacijo izbrisanih* (diplomsko delo). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Učakar, Tjaša, 2017: *Migracijska politika EU: nove artikulacije izključevanja v 21. stoletju*. Ljubljana: Znanstvena založba FF.
- Walters, William, 2006: Rethinking borders beyond the state. *Comparative European Politics*. 4/2–3. 141–159.
- Wodak, Ruth, 2006: Mediation between discourse and society: Assessing cognitive approaches in CDA. *Discourse Studies*. 8(1). 179–190.

- Zagorc, Saša in drugi, 2017: Slovenia: Amendments to the Aliens Act Enable the State to Activate Closure of the Border for Asylum Seekers. V: EU Immigration and Asylum Law and Policy (ur. Odysseus network). Dostopno na naslovu: <http://eumigrationlawblog.eu/slovenia-amendments-to-the-aliens-act-enable-the-state-to-activate-closure-of-the-border-for-asylum-seekers/> (citirano 14. september 2017).
- Zaiotti, Ruben, 2007: Of friends and fences: Europe's neighbourhood policy and the 'Gated community Syndrome'. *Journal of European Integration*. 29(2). 143–162.
- Zorn, Jelka, 2007: Mi, etno-državljeni etno-demokracije: nastajanje slovenskega državljanstva. *Časopis za kritiko znanosti*. XXXV/228. 17–33.
- Zorn, Jelka in drugi, 2007: Zakaj se ukvarjati z izbrisom? *Časopis za kritiko znanosti*. XXXV/228. 11–15.